

8

Dīriķis kā literātūr vēsturnieks.

Kārļa Zinča,

matr. 20668,

studiju darbs.

1944.

Ievads.

I.

Biogrāfija.

- 1. Vispārīgi biogrāfiski dati. - - - - - 1.
- 2. Rarstura būtiskās iezīmes. - - - - - 5

Laikmeta mantojums. - - - - - 7.

Dīriķa literātūr vēsturiska darbs. - - - - - 9.

I. Literatūras jēgums. - - - - - 9.

II. Periodizācijas jautājums. - - - - - 10.

III. Literārās pētīšanas elementi (informācijas, iztīrījuma un vērtējuma) izpaušanās un veidošanās Dīriķa darbā. - - - - - 13.

1. Minēto elementu vispārīgs raksturojums. - - - - - 13.

2. Kādos samēros tie parādās Dīriķa darba saturā. - - - - - 14.

3. Kā tie veidojušies. - - - - - 15

A. Informācija. - - - - - 19.

1) Ko Dīriķis informācijā pārņēmis no

iepriekšējā laikmeta:

a) faktu materiāls, - - - - - 19.

b) chronoloģiskā pieeja, - - - - - 21.

c) valodas līnija. - - - - - 23.

2) Ko Dīriķis ilnes informāc. nojauņņ: - 24

a) statistiskā pieeja, - - - - - 24

b) ziņas par tautas dzīvi. - - - - - 25.

B. Iztīrījums. - - - - - 28.

1) vēsturiskais, - - - - - 28.

2) kritiskais. - - - - - 30.

C. Vērtējums. - - - - - 33.

Vērtējuma kritiskie principi: - - - - - 33.

a) filoloģiskais, - - - - - 33.

b) formāli aistētiskais, - 35.

IV. Kā Dīriķis piegājis saram laikam. - - - - - 36.

V. Uz kāda pamata Dīriķis Latviesu rakstniecību varam

atgūt par literatūr vēsturi. - - - - - 41.

Dīriķa vieta mūsu literātūr vēsturiskā skarpā. - - - - - 43.

Literatūra - - - - - 44.

Ievāds.

Bernhardam Dīriķim pieder gods, bet mūsu pirmās latviskās literatūrvēstures „Latviešu rakstniecība” autoram. Viņa darbs nav zinātnieka darbs, bet praktiska vīra kalpošana savai tautai. No laimēta viņš mantoja grību strādāt savas tantes labā, laimēts deva viņam arī uzdevumu: starp latviešiem tolaik pēc Aleksandra i brīvvaldības un skolēni-
 kumiem un semināru dibināšanas (Valmierā, Jolavā, Rīgā - precīzāk) strauji vairojās lasīt-
 pratēju skaits, kas, savu māku pēc dziesmu vai pātaru grāmatas iemācījušies, nespēja pasī-
 lus un derīgus rakstus atrast. Tiem un vajadzēja palīgu. Šo vajadzību redz Dīriķis un steidzās piepildīt. Savu Latviešu rakstniecību viņš sa-
 rāsta visiem latviešiem, arī nemācītiem, tā-
 pēc tā ir tik vienkārša un pārskatāma. Ilmu, tāi jāpieiet kā praktiskai savlaika vajadzības piepildītājam.

stulj

Biogrāfija.

1. Vispārīgi biogrāfiski dati.

Bernhards Dīriķis dzimis 1831. g. Vējavā, kur viņa tēvs, pēc amata kalējs, nomā Lielo Krogu. Beidzis Jēkabpils apriņķa skolā un Tērbatas skolotāju semināru, viņš, kā pieminē Vensken Edvarts, „ar tunci kuli, bet cerību pilnu sirdi un domu bagātu galvu”^{1.} dodas vēl uz Pēterpili un kā valsts stipendiāts beidz turienes skolotāju virsinstītu 1852. g. Šai pašā gadā viņš aiziet par krievu valodas skolotāju uz Ārensburgu, kur viņam nākas nokalpot stipendijas dēļ 6 obligātus gadus. Šeit veidojas pamats viņa dzīves turpmākām gaitām. Proti, Ārensburgas laikā Dīriķis iepazīstas ar Mleķeļa un Valdemāra rakstiem^{2.} Tie viņu padara par dedzīgu latvieti un slingu cīnītāju savai tautai. Purīnu Klāvs, kas Dīriķi pazinis personīgi, par Mleķeļa ietekmi uz viņu raksta tā: „Garlība Mleķeļa, šā latviņu tautas tin drošsirdīgā un dedzīgā aizrunātāja un aizstāvja raksti atrada jo angļiņu drūvu jauneklā [Dīriķis] krūtīs.”^{3.}

1. Vensken Edvarta Vecais hofrāts. A. 1892. I.

2. Dīriķa biogrāfi gan neapņēma laiku, kad rīti M. un V. ietekme sākusies, bet pēc viņu ziņām un Dīr. darbības varam secināt, ka katrā ziņā jau Ārensburgas laikā, pat tā sākumā; iespējams, ka M. rakstus Dīr. lasījis jau skolas laikā.

3. Purīnu Klāva Bernhards, tānis Dīriķis, B.V. pirmais red. 1893. 25 g. jubil. par piem. 1893., 29. lpp.

Uz Merķeļa ietekmi aizrāda arī Deqlavs, kas arī Dīriki pazinis personīgi. Viņš Latviešu artistības soli raksta: "Aiz Latvijas robežiem, pār jūru, Zaļās Sāmu salas galvaspilsētā atkal kāda sirds klusībā priekš latviešu tautas pūkstēja un šai pūkstēšanai bija atkal Merķeļš raksti par pamatu. Tas bija mūsu tautai neizgimstamais "vecais hofrāts", Bernhards Dīriki..."⁴. Vitumā vedas domāt, ka Merķelis Dīriki ietekmējis pirmais, izraisīdams viņā nacionālu pašapziņu un tā sagatavodams angļu zemi, kurš Valdemārs varēja kaisīt savu sēkli. Kā Dīriki pats sešpadsmitam izteicies, tad Valdemāru viņš ļoti cienījis un viņa rakstus pazinis jau Ārensburgā.⁵ Visā Dīriķa mūžs un mūža darbs liek domāt, ka viņš sev it kā par bausli ņēmis Valdemāra saucienus: "Ar smiedziņiem jūs, kam Dievs līdzīgi pie gaismas tikt, un tās gudrības saules spīdumu bandīt, smiedziņiem jēl saviem brāļiem tumsībā roci un velciet tos gaismā."⁶ Šim saucienam Dīriki ir pakļaudījies un pēc tā nospraudis savu dzīves ceļu. Kādā vēstulē Āronam viņš raksta: "Kronvaldam un man bija viens, kopīgs, stingri nosprausts ceļš, pa kuru iet bij mūsu dzīves uzdevums: tā bij tautas labklājība un artistība."⁷ Pa šo ceļu Dīriki arī ir gājis, ziedojot savu dzīvi brāļiem latviešiem. Savas personīgās dzīves viņam nav bijis.⁸

4. Augusta Deqlava Latviešu artistības solis, 1893. g. 29. lpp.

5. Turpat 31. lpp.

6. Krišjāņa Valdemāra 300 stāsti, smieklu stāsti un c. 1853. g. Citēti pēc K. Vald. raksti 1. sēj. 1936. g., 47./48. lpp.

7. K. Kundziņa Kronvalda Atis 1905. g., 88. lpp.

8. 1855. g. pēc tās kopdzīves mirst Dīr. niera. Šai sakarā P. K. raksta:

"Caur sāpīgo zaudējumu viņam vienmūžīgā Ārensburgas pilsētā tapa

1858. g. Dīriķis beidz strādāt obligātos 6 skolotāja gadus un tūlī, pārcelšas uz Rīgu, uz latviešu kultūnālās dzīves centru, lai labāk varētu kalpot tautas lietai.⁹ Šī viņa kalpošana tautai iet trijos virzienos. Pirmis viņš pievēršas literatūrai. Latviešiem tai laikā pēc Aleksandra I. brīvvaldības un skolu likuma lasītprasījumi krietni vairojās¹⁰; pēc semināru atvēršanas (Valmierā, Jelavā, vēlāk arī Rīgā - pareizticīgo) vairojās arī labāk izglītotu skolotāju skaits,¹¹ beidzot latvieši paši sāka nodoties arī literatūrai, tā ka nu strauji sāka augt ~~augšana~~ latvisko grāmatu daudzums.¹² Bet jaunie lasītāji, savā mākā ievingrinājušies tikai pēc dziesmu vai pātaru grāmatas (retumis varbūt arī bībeles), par citu literatūru gandrīz nekā nezināja. Arī jaunie skolotāji nekā daudz šai lietā nevarēja līdzēt, iekams nebija ziņas un dati par mūsu literatūras faktiem sakopoti vienurviet. 1812. g. gan bija jau iznākusi Cimermana „Versuch einer Geschichte der lettischen Literatur” - mūsu pati pirmā literatūrvēsture, bet šī vācu valodā rakstītā grāmatīņa sniedz tikai nāli informāciju, pie tam tikai par to laiku, kas latviešu jaunos lasītājus varēja vismazāk interesēt. Par mūsu līdzīnējo literatūru, īpaši jaunāko, bija nepieciešami sniegt viegli pārskatāmus sakopotus, pie tam jauni kritiski novērtētus datus latviešu valodā. Dīriķis šo vajadzību redz un nekavējoties steigās piepildīt. Jan Ārensburgā aizsācis, viņš Rīgā pabeidz un laiž klajā 1860. g. grāmatīņu „Latviešu rakstniecība”, kur sniedz ziņas par

jo vienkāršāka un tamlīdz arī netikamāka, jo viņa dedzīgais, enerģiskais prāts nestin nesās uz vīrišķu citu plašājo bangojošo sadzīves jūgā. Tagad viņam šīta laiks atnācis, kur varēja ņēties pie darba, pēc kura viņš uzsācā jau sen ^{ilgot}elpojās, pie savas tautas pacelšanas.” Pirmis klāvs Bernh. S. Dīr., S. V. pirmis redz. 18. 25 g. jub. par piem. 1893. g., 3. lpp.

9. Turpat 4. lpp.

10., 11., 12. Šos faktus Dīr. ir ievērojis un atzīmējis daļai: Latviešu rakstniecība 33. lpp., re daļai, sniedzot pat statistiskas ziņas, 11. V. 1861. g. 23. nr.

mūsu literāturu no pašiem tās sākumiem līdz 1860. gadam. Šī tad nu ir mūsu pirmā latviskā literatūrvēsture. Iznākuma 1860. g., tā, protams, par pēdējo pilnīgas ziņas nevar sniegt, tā — pēc Dīriķis it kā tās papildinājumam dod 1861. g. Mājas Vieta vairāk numurus pārskatu par 1860. gadā pirmoreiz iznākušām latviskajām grāmatām un laikrakstiem. Raksta tituls: „Latviešu raksti 1860. gadā.“ Ar to Dīriķe kalpošana tautai literatūras laukā pēkšņi izbeidzas, ja atskaita pāris sentimentālus stāstus, anekdotus un jauno dzejnieku mudzināšām Baltijas Vēstnesī.

Pats galvenais Dīriķa darbības lauks ir avīžniecība. Arī tai viņš pievēršies jau Ārensburgā, no kurienes, kā Deplavs¹³ un citi biogrāfi liecina, viņš korespondējis Mājas Vietim. Daži biogrāfi viņu cildina arī par vienu no Pēterburgas Avīžņu „garīgajiem tēviem.“ Tomēr Dīriķa sapnis bija nodibināt un vadīt pašam savu latvisku laikrakstu. Tas viņam izdodas 1868. g. beigās, kad viņš dabū atlauju izdot divreiz nedēļā Baltijas Vēstnesi. Neapspriežot tuvāk Dīriķa avīžnieka darbu, atzīmēsim tikai, ka gandrīz visi biogrāfi atzīst, ka Baltijas Vēstnesī viņš turpinājis Pēterburgas Avīžņu sāktās cīņas. Piemēram citēsim Ž. Unāma vārdus: „Baltijas Vēstnesis... turpināja visas Pēterburgas Avīžņu sāktās cīņas par latvisku tautiskās apziņas modināšām, nacionālu, kultūru un saimniecisku nostiprināšām.“¹⁴

Trešais Dīriķa darbības lauks ir sabiedriskā dzīve sakarā ar Rīgas Latviešu biedrību, bet tā mūs šeit interesē mazāk, tāpēc ^{to} neapskatīsim.

13. Latviešu attīstības solis, 29. lpp.

14. Ž. Unāma Avīžniecības nodibināšām un tautiskā laikmeta avīžniecība, Latviešu literatūras vēsture prof. L. Bērziņa virsred. II. 1935. g. 142. lpp.

2. Rakstura būtiskās iezīmes.

Lai labāk saprastu vienu otru parādību Dīriķa Latvīšu rakstniecībā, mēģināsim ieskatīties asāk dažas viņa būtiskās rakstura iezīmes. Visakaidrāk tās izpaucas avīžniecības darbā, par kuru ir vairāk konkrētu faktu.

Gandrīz visi biogrāfi dardzina Dīriķi par praktiski izveicīgu darba vīru. To apzinās arī viņš pats. Jan minētajā vēstulē Āronam, runādams par savām un Kronvalda attieksmēm, viņš sevi raksturo tā: "...Kronvalds bij pilnīgs ideālists, kam nebija pagātama praktiskā dzīve ar saviem grūtumiem un viltiem. Es esmu tīri praktisks vīrs, kuram Kronvalda pamudinājumi dažreiz nāca par labu. Tāpat arī Kronvalds dažkārt sirsnīgi man pateicās, kad biju to atturējis no dažas pārsteigšanās, vai tam apturējis dažus neapdomīgus rakstus. Tā tad saprotams, ka šīs lietas mēs varējām it nopietni apskatīties no visām pusēm un nosvērt un tad darboties priekš tās katrs savā kārtā. Un nevaram gan teikt, ka gluži ne bez sekmes..."¹⁵ Ar viņa praktiska dabu izskaidrojams, ka viņš allaž patur vērā lasītāju, kam viņš raksta. Šai ziņā viņu interesanti raksturo Kreicbergs Atmiņās par K. Valdemāru, atstāstīdams šādu gadījumu: Uz Valdemāru lielu iespaidu atstājis Tolstoja drama "Tumsības vara", un viņš devis padomu Kreicbergam par to rakstīt Balt. Vēstnesī. "Bet vecais hofrāts Dīriķis," raksta Kreicbergs, "manu rakstu atraidīja aiz tā iemesla, ka viss tas nevarot interesēt viņa avīzes lasītājus."¹⁶ Šis gadījums jāpatur vērā,

15. K. Kundziņa Kronvalda Atis, 1905, 89.

16. Jāņa Kreicberga Atmiņas par Krištiāni Valdemāru, 1925. p., 26. lpp.

apskatot Dīriķa Latviešu rakstniecību. Šai sakarā atzīmējama vēl kāda viņa praktiskā gudrība: nerunāt atklāti un skaļi par lietām, kam jāaug slepenībā. To noskaidro kāds bijušais B.V. līdzstrādnieks P.L-s savās atmiņās par Dīriķi: šis P.L-s kādreiz aizgājis uz Fonatāna biedrības izrēkojumam, kas viņu tā iepazīdīs, ka nakti, tikko pārnācis, tulij pat pirmajā sajūsmā uzrakstījis par to rakstu B.V.-im. Dīriķim raksts ļoti patīcis, tomēr viņš to neesot vis iespiedis, bet saplēsis teikdams: „Jums taču ir zināms, ka ir patiesības, kas nav priekš atklātības un sevišķi par politiskām tēksmēm mūsu tautā.”¹⁷

Pretstatā praktiskai gudrībai un izveicībai Dīriķi raksturo teoretiska nespēja. Viņš nav asprātīgs teoretīķis, dedzīgs iedvesmētājs, liels ideologs; tai vietā parādās viņa redaktora dāvanas: viņš prot savām idejām atrast vielu citu autoru darbos un ar sekmēm to pārredīgēt savai vajadzībai. Pret šādu rīcību viņam nav aizspriedumu, ja vien tā kalpo tautas lietai. Kad Māters cīnās ar B.V. kādreiz viņam pārmet, ka viņš esot B.V.-i norakstījis šā izskaidrojumam, kas ir latviešu centieni, Dīriķis to nenoliedz un netaisnojas, bet atbild: „Ar avīžēm mēs taču nekalpojam savai lielībai, bet publikas labumam.”¹⁸ Tāds redaktors Dīriķis parādās arī Latviešu rakstniecībā informācijas faktus izvēlē; viņš izmanto jau esošos avotus, paņemdamus no tiem sev vielu, ar sekmēm to pārredīgēdamus savai vajadzībai.

17. P.L-s, Žurnalista atmiņas par B. Dīriķi, Latv. Vēstn. 1925.g., 204.nr.

18. B. Dīriķa haidrs vārds Baltijas Zemkopja redaktorim, cien. Mathera kņm, BV. 1876.g., 52.nr.

Laiķmeta mantojums.

Dīriķa literārā darbība notiek tautas atmodas laiķmeta pašā sākumā. Pie mums tas ir jaunlaiku sākums, kam Eiropā atbilst renesanse. Ideoloģiski to izsmē sekulārizācijas tendence - pievēršanās tās zemes dzīvei, nostāpīties uaidīgi pret vidus laiku debesu centieniem. Pie mums vidus laiku centiemu pārstāvji - garīdznieki un feodālais kungs - bija vācieši, tā nu mums šī divu laiķmeta ideoloģiskā cīņa pārvērtās divu tautu pārstāvju cīņās ar asi nacionālu nokrāsu. Vācieši radītas viduslaiku kultūras vērtības un sasniegumus no latviešu viedokļa apskaroja kā nevērtības, to vietā liekot iedomātu, ideālizētu pašu seno laiku dzīvi. Tautas atmodas laiķmeta pamatā sagatavoja iepriekšējais, t. s. pārejas laiķmeta, pie kam sevišķi spēcīgu impulsu dod G. Merķelis ar saviem romantiski nacionālajiem un sentimentāliem un vāciešu ^{atvērtās} kultūras, noārdīšanu. Dīriķis ir avots, pie kura visi tautas atmodas laiķmeta cīņtāji ir veldzēties, arī Dīriķis. Rezultātā nacionālie centieni dominē. Tie pakļauj sev arī no iepriekšējā laiķmeta pārmantotās pozitīvās vērtības - apģaismes centienus to dažādajos aspektos; tie nu kļūst līdzeklis nacionālo mērķu sasniegšanai. Turpinās arī sentimentālisms, vēl aizvien vērojams plašumā.

No otras puses iepriekšējais laiķmeta Dīriķim kā literāru vēsturnīkam ^{aktīvaj} arī pāvēn tīri praktisku mantojumu pilnīgu vai nepilnīgu literārās informācijas avotu veidā. Kā tādi minami Teča Kurländische Kirchengeschichte, Gaidelusa Livländische Bibliothek, bet sevišķi Rekes un Napjerska Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten Lexikon un speciāli

2

tikai latviešu literatūras pētīšanai domātie darbi: Cimermana Versuch einer Geschichte der lettischen Literatur - mūsu pirmā literatūrvēsture - un Napjerska Chronologischer Conspect der lettischen Literatur. Šie darbi ir vāciski vācu valodā sarakstīti un arī domāti vāciskiem.¹⁹ Iespējams, to daļai centrā autors,²⁰ tā tad tas viņam vairāk interesējis. Literāro faktu izskaidrojuma un vērtējuma, kā jau no tiem laikiem gaidāms, šais darbos nav. Tajos ir tikai informācija biogrāfisku un bibliogrāfisku datu veidā, šur tur sniedzot nepieciešamos komentārus. Datu sakārtojuma princips abos latviešu literatūrvēsturniekiem nozīmīgākajos - Cimermana un Napjerska - darbos ir hronoloģisks. Atzīstama sniegto datu viļņotība, pilnība un objektivitāte, kas tiem piešķir lielu literatūrvēsturisku vērtību.

Šur tur vāciskajā publicistikā iepriekšējā laikmeta parādās arī kritika,²¹ kas neapmierināta ar latviešu literatūru, tomēr ar informāciju tai nav nekāda samēra ne kvantitatīvi, ne kvalitatīvi. Dīvākis, cik vērojams, to nemit nav ņēmis vērā, varbūt nav pat pamanījis.

19. Cimermana ^{grāmatas} Versuch einer Geschichte der lett. Lit. ievada saskaņā ar viņa darbu rakstīti, lai ārzemniekiem, sevišķi mācītājiem redzētu, kas latviešu valodā padarīts.

20. Tā minētajiem Gadebuša, Cimermana un Reves un Napjerska darbiem.

21. Sk. L. Bērziņa Literārā kritika, Latv. lit. v. prof. L. Bērziņa virsred. 4. sēj., 1935. g., 79. lpp.

Dzīva literatūrvēsturnieka darbs.

I. Literatūras jēgums.

Aplūkoto literatūru Dzīvi sauc par „rakstniecību”. Cik plaša viņam ir šo vārda nozīme, to viņš pats nepasaca. Spriežot pēc apskatītās vēlas, droši var teikt, ka tas nozīmē pilnīgi līdzinās Cimermana lietotajam terminam „Literatur”, t. i.: viss, kas latviešu valodā rakstos parādījies, arī dažādi praktiski zinātniskie prozas raksti. Tā piemēram 4. perioda grāmatu upkaļtījumā pirmas daļē literatūras viņš min dzīdāšanos, rēķi nāšanos, veselības kopšanas, zemes un mājas kopējiem sarakstītās u. t. t. grāmatas. Tās visas viņam iederas rakstniecībā. — Dzīvis latviešu rakstniecībā ir pieminējis arī tautas dzeju, tāpēc rodas jautājums, vai viņš to arī nepietrūka pie rakstniecības. Tomēr gluži droši jāatbild negatīvi, t. i., ka tautas dzeju viņš no rakstiem šķīst: viņa grāmatu pirmas galvenās nodaļas, kas saucas „No latviešu rakstniecības”, ir nodaļa: „No latviešu valodes”, kurai ar pirmo irti nav neviena sakara. Tajā viņš sniedz informāciju par latviešu valodu ^{tās} applatījumu u. t. t. un beigās arī par tautas dzeju, nodotot to par „vecu laimīgu gara auglīmu.” Uz tautas dzeju Dzīvis rangās folkloristiski, ko rāda šāds teikums viņa pieņemē (M. 1861. g. 25. nr.) par Bitera tautas dziesmu krājumu: „No tautas dziesmiņām mēs mācāmies vecu laimīgu laipī dzevi, ērafas, valodu un visu viņu būšam pagst.”

Tāde literatūras jēguma, kas ietver tiklab tautas dzeju, kā arī mākslas dzeju, kā tas ir mūsu dienās, Dzīvim nav.

II. Periodizācija.

Periodizācijā celmlauzīm nācās būt Driķa priekšgājējam Cimermanim. Viņš savā literatūras vēsturē visu latviešu literatūru no tās sākuma līdz savam laikam (1810g.) iedalīja 3 periodos, iedalījuma pamatā liekot lielas personas, ar ko viņš periodus iesāk. Tādas personas latviešu literatūrā viņam ir 3: Rams, Mancelis un Vecais Stenders; tā nu viņa periodi izuāk šādi:

1. No Rama līdz Mancelim /1530.g. - 1637.g. /.
2. No Mancelis līdz Vecajam Stendram /1637.g. - 1754.g. /.
3. No Vecā Stenders līdz jaunākajiem laikiem /1754.g. - 1810.g. /.

Driķis ņē jaunus ceļus. Ja arī viņš periodizācijā par pamatu būtu ņēmis Cimermani, tad viņš to tomēr pilnīgi pārredzējis. Kopēji abiem tikai 3 punkti: 1) abi literatūru sāk ar Ramu; 2) abiem laikmets no literatūras sākuma līdz 19. g. s. sākumam iedalīts 3 periodos; 3) abiem Vecais Stenders ir 3. perioda centrā. Stendersa personībai arī Driķis nevar paiet garām, citādi viņš Cimerman, a lielo personību teoriju atmetis. Kaut kāda viena iedalījuma principa Driķim tomēr nav. Tai vietā viņa dalījumā parādās kāda noteikta tendence - informācijas tendence; tā izpaūžas raksturiskajos virsrakstos, kādus viņš devis katram periodam (ievadā pat katram pa divi!). Ar virsrakstu (un tāds jau allaž bijis virsraksta uzdevums!) viņš informē par perioda saturu vai tā ievērojama mērojam parādībām. Tā nu Driķim izuāk šādi periodi ar senajiem virsrakstiem:

1. Jesākuma jeb rakstu mēģināšanas periods (1530. - 1670.).
2. Bībeles jeb garīgu rakstu periods (1670. - 1750.).
3. Stendersa jeb laicīgu rakstu iesākšanas periods (1750. - 1820.).
4. Brīvības jeb latviešu mācības periods (1820. - 1860.).

Jā kā svarīgā parādība, par ko viņš grib informēt, ir dažāda rakstura (4. per. pat vēsturiska - brīvība!) tad, saprotams, kaut kādu vienu iedalījuma principu nevaram meklēt. Cimermanim tādu periodu virsrakstu, kas raksturotu tā saturu, nav. Dīriķis šai ziņā sāka jaunu ceļu.

Otra ziņīga atšķirība viņu abu starpā ir tā, ka Cimermanis ir orientēts uz autoru - personu, Dīriķis turpretim koncentrē pievēršas darbam, resp. saturam. Citādi nevar izskaidrot, kāpēc Dīriķis Manceli, kas Cimermanim iesāk otrā periodu, pārceļ uz pirmā perioda beigām pie rakstu mēģinātājiem, bet otrā par svarīgāko faktoru izvirza Bibli, norācot pēc tās visu periodu. Ja Cimermanim Mancelis kā liela personība bija daudz nozīmīgāks par Bibles tulkotāju Gliku, tad Dīriķim Bibeles - visu tautu gramatiku grāmata - bija nesalīdzināmi augstāk vērtējama par Mancelē pātaru (Vademecum) un spriedisku grāmata. Šo pārorientēšanos no autora uz pašu darbu varam izjust arī dažos citos periodu virsrakstos.

Raksturīga ir arī trešā atšķirība: Dīriķis pretstatā Cimermana visai precīzajiem periodu robežgadīem²² dod aptuvenus, līdz gadu desmitiem noapaļotus minējumus, kam īsti nekādas loģikas nevaram atrast. Bet te mums jāatminas, ka Dīriķis jau bija praktisks vīrs un savu gramatiku rakstīja tāi laikā vienkāršajam latviešu lasītājam.

22. Par tādiem viņam der perioda pirmā lielā otrā pirmā patstāvīgā daļa iznākušais gads.

Ko gan pēdējam varētu dot pēc kāda noteikta principa precīzētus periodu robežgadus? Grāmatiņai bija jābūt vienkāršai, viegli saprotamai, labi pārskatāmai. Vieglākas informācijas dēļ vajadzēja dot periodiem virsrakstus, saturu vajadzēja izcelt pāri autoram, periodu robežgadus noapaļot. Ja nu periodizācijai ir šādi tīri praktiski sava laika uzdevumi, tad, protams, nevaram prasīt, lai tā būtu stingri zinātniska un objektīva.

elements literāras pētījumos ir vecākais²⁴, tam seko subjektīvs vērtējums (priekšējumi uz patikas vai nepatikas jūtu pamata), kamēr principiāla resp. objektīva kāda literāra darba kritiska (vai vēsturiska) iztirzāšana ir vēl mūsu laikos pa lielāki daļai neizniegts ideāls.²⁵

2. Informācijas, iztirzājuma un vērtējuma samēri Driķa darba saturā.

Laikmets pirms Driķa atrodas literāras pētīšanas pirmajā - informācijas pakāpē. Toties ir realizēta ievērojama pilnība, ko pārniegt daudz nevarēs. Mūs interesē jautājums, vai Driķis palies uz tās pašas pakāpes, vai spēs kādu soli uz priekšu; un ja spēs, tad kādā virzienā.

Latviešu rakstniecības priekšvārdos Driķis saka: „Šo grāmatīņu pasaulē laižot, man priekš acīm stāvēju trīskārtīgs labums, kas caur viņas izdošanu tiem varētu: latvieši dabūtu caur viņu ziņu no savu rakstu iesākšanas, veikšanas, no valodas nopējiem un no labākiem rakstniekiem, Upadoms un pamēcīšam pie grāmatu izmeklēšanas un pirkšanas labus rakstus no sliktiem izķirt.... 3) viņa varētu pasubināt citus latviešu rakstu kopējus vairāk pūlēties ar rakstnieku un rakstu izmeklēšanu, izšķiršanu un notiesāšanu. Šī grāmatīņa kā pirmā tādā veidē...” Kas te solīts? Pirmajā un otrā punktā - informācija (ziņa un padoms), trešajā - iztirzājums (izmeklēšana, izšķiršana) un

24. Tāda tīri informatīva ir vēl 18. g.s. literāras vēsture, - „chronologiski sakārtotu, vairāk vai mazāk sīki aprakstītu literārisim fakti virkne.” M. J. A. Jansona Literāras zinātnes, 39. lpp.

25. Par to M. J. A. Jansona Literāras zinātnes 14. un 40./41. lpp.

vērtējums (notiesāšana). Redzam, ka Diriks ir gribējis iet pāri tērās informācijas robežām. Vispirms satura analīzē mēģināsim konstatēt, cik daudz viņa darbā ienāk vērtējuma un iztirzājuma elementa un kādās proporcijās tas ir ar informācijas elementu.

Latviešu rakstniecības pirmajā daļā - No latviešu valodas-tiekam informēti par latviešu valodas izcelšanos, izplatījumu un par to /"kā ar gara darbiem un zinātnību pie latviešiem vecos laikos stāvēja"; pie pēdējā punkta ir vēl papildus informācija par "vecu laiku gara angļiem", kas dzīvojat starp mums vaiņ tik pamnās, pasakās un dziesmās, atsevišķi par katru veidu, smēdzot tās pilētmes un paraņus. Iztirzājuma un vērtējuma elementa šai daļā nav.

Otrā daļa - No latviešu rakstniecības - sākas ar vispārēju ievadu, kur nojaušams mēģinājums literārās parādības pamatot ar vēsturiskajām. Vēsturiskā iztirzājuma elements ir izmantāts diezgan sēaidri teikumā: "No šī laika [16. g. s.], ar Lutera draudzes plēšanos, sākās ir latviešu rakstniecība." Literārā parādība (lat. rakstn. sāksšanās) te ir izkaidrota ar kultūrvēsturisko (Lut. dr. plēšanos).

Pirmā perioda saturu aizpilda laikmeta apskats, kam ar literārajiem faktiem sakars nav, ^{un} informācija par pirmo latvisko grāmatu (1586. g. katē.), pirmo Rīgā iespēsto latvisko grāmatu (1615. g. pie Mollina), par šo grāmatu veidodu (paraņķtersta veidā), Manceli un Elķeru. Starp šo informācijas materiālu saskatāma kāda vēsturiska rak-

stura piezīme, ka Mancelli bijis pirmais, kas "box - stabus, mīkstus no cietiem šķīdams, sāce skrīpēt" un tāpēc rakstības ziņā citus vēlākos ietekmējis.

Otrā (bibeles) perioda laikmeta aprakstā pa daļai kā vērtējums, pa daļai kā iztirzājums jāatzīst vēsturiskā rakstura piezīme, ka Glikā bibeles tulkošana un Firekera dziesmas latviešu valodai un rakstniecībai devušas vislielāko bagātību, bet latviešu rakstniekiem vislabāko pamācīšāmu un priekšzīmi. Par Firekeru to pašu, tikai ar vēl mazācāk izteiktu ietekmes momentu viņš atkārtoti, apskatot viņu atsevišķi, proti: "...Viņš caur savām dziesmām... visiem rakstniekiem un īpaši dziesmiņkiem par nesānbīgu priekšzīmi un mācnieku tapē."

Visā pārējais šai laikmetā atkal tīra biogrāfiska, bibliogrāfiska un - laikmeta apskatā - arī vēsturiska informācija.

Trešā (Stendera) perioda laikmeta apskatā ir kā jūtams mēģinājums tuvert un motivēt rakstniecības attīstību, bet izdevies ir tikai vēsturiskais Vecā Stendera vērtējums, ka viņš "ik katrā kārtā" bijis ne tikai pirmais, bet arī labākais rakstnieks un ka daudzi esot, viņa pēdās mīdāmi, arī laicīgu rakstus veltījis laidiņai.

Atsevišķajos autoru apskatos jau ir vairāk tiklab iztirzājuma, kā vērtējuma, gan vēl nemotivēta,²⁶ tomēr vēl aizvien informācija pārlicēģi dominē.

26. kaut kas vairāk par tīru informāciju ir pateikts par Vecā Stenderu, Baumbachu, Janno Stenderu, Sīlci, Lannicu.

Ceturtais periods Dirīkim vairs nav Cimermaņa pa-
rauga²⁷, varbūt tādēļ šī nodale ir labāka. Izpētījums
un vērtējuma elements šeit vairāk kā iepriekšējos peri-
odos. Laikmeta raksturojumā gan vēl aizvien ir tikai
informācija par vēsturiskajiem un kultūrvēsturiskajiem
faktiem, kam seko autoru un grāmatu uzskaitījums, pla-
šāk kā visi iepriekšējie kopā, toties atsevišķajos autoru
apskatos vairāk gadījumos izpētījuma un vērtējuma
elements jau ir pārsvārs. Tas noteikti konstatējams
gabaliņos par Līventālu, Dinsbergi un Šēnbergi. Pē-
dējam, piemēram, no kādām 14 pilnām teksta rindiņām ti-
kai kādas 6 satur tīru informāciju; Līventālam no 21
teksta rindiņas ar informācijas raksturu ir kādas 9.

Tā tad nav taisnība Lejnīkam²⁸ un Eglem²⁹, kas sa-
ka, ka Dirīkis Latviešu rakstniecībā rakstniekus ne-
esot ne izpētījis, ne vērtējis. Kā no iepriekšējā satura
aproxāta redzējām, izpētījuma un vērtējuma elements
Latviešu rakstniecībā ir, un raksturiski, ka uz beigām
tas aug nevienu kvantitatīvi (kā jau redzēsim), bet arī
kvalitatīvi (kā vēl redzēsim).³⁰

Beidzot rakstā "Latviešu raksti 1860. g.", kas parādās
Mājas Viesī gadu pēc Latviešu rakstniecības izpētīšanas,
Dirīkis jau ir ifandzīis līdz vērtējuma principu for-
mulējumam. To viņš, pēc tsa izpētījuma, dod šāda tei-

27. Cimermaņa Versuch einer Geschichte..., kā zināms, iznāca 1812. g.

28. sk. Neredzīgais Indriķis, Dzīve un dziesmas, 1938. g., 113. lpp.

29. sk. Kārļa Egles Latviešu literatūras vēsture. Latviešu literatūras vēs-

ture I., 66./67. lpp.

30. Arī Lautenbachs atzīst, ka "Dirīks 'rakstniecība' lieto neapmierinošu
kritiku." Latviešu literatūras vēsture II, 1922. g., 5. lpp.

kumā: "... tā tad, tāt sakot, labam stāstam vajag
būt jaunam, godīgam un pamācīdamaam." ^{31.} Šis
teikums mums jāizprot, tad tas atklās Dīriķa māks-
les principus. Palīdzēt apmierināsimies ar fak-
ta konstatējumu. - Otrs moments, kas rāda Dīriķa
augšām no informācijas uz iztīrījumu, ir tas, ka
minētajā rakstā viņš beidzot ir nonācis arī līdz
konkrētam daiļdarbam. Latviešu rakstniecība viņi
tīrām konkrētā, atsevišķā darbu neapskata, ^{bet} jā-
vien visu autoru uzreiz. Latviešu rakstos 1860.
gadā viņš diezgan plaši iztīrī atsevišķi Dīri-
berga dzejotājus "Pīdīs un Trūte" ^{32.} un arī bie-
kāko deli stāstus, ^{33.} par katru pasakot vismaz,
kāds tā saturs - vērtīgs vai nevērtīgs. Citādi
arī Latviešu rakstos 1860. g. ir nīetni daudz in-
formācijas par laikrakstiem un grāmatām, pat
statistikas. ^{34.}

31. Mājas Vēstis 1861. g. 52. nr.

32. Mājas Vēstis 1861. g. 29. nr.

33. Mājas Vēstis 1861. g. 52. nr.

34. Mājas Vēstis 1861. g. 23. nr.

3. Kā veidojušies Dīriķa darbā literārās
pētīšanas elementi.

A. Informācija.

1) Ko Dīriķis informācija pārņēmu no
iepriekšējā laikmeta.

a) Faktu materiāls.

Iepriekšējais laikmets Dīriķim dod gatavu
informācijas faktu materiālu. Kā redzēsim, tas
bija rūpīgi vārtis un kērtots. Tad mēs šis ir
gandrīz vienīgais punkts, kur viņš pats no
sevis nav gandrīz nekas devis; vienīgi Latv. rakst-
niecības 4. periods, kā to atzīst Zeiferts,³⁵ viņam
nācās pašam sapādāt latviešu autoru biogafi-
ko, daļai arī bibliogrāfisko faktu materiālu.
Citādi viņa praktiskajai vajadzībai pilnīgi
pietiekami avoti bija jau minētie Čermmana,
Renes un Napjerska un Napjerska darbi.³⁶ Šos tad
viņš ir arī izmantojis. Vēl jāpiemin Tēss,³⁷ no kā
viņš pārņēmis garīgo dziesmu autoru sīfras, jo citi
tās nemin, un Bifners ar savu 1844. g. tantas dziesmu

35. Dr. Zeiferts Latviesu rakstniecības vēsture, 79. lpp., 1909.

36. Cim. Versuch, R.N. Alqm. Lex., Napj. Chr. Comp.

37. Tetrah Koal. Kirchengerch.

krājumi²⁸. No pēdējā redzam, ka Diriks pat tai in-
formācijas materiālā, ko viņš literatūras vēsturē ievēd
no jauna (ziņas par tautas dzīvi), neesmas būt oriģināls.
Pē tam viņš nav pārņēmis tikai tīri literāros
faktus, bet arī vēsturiskas un kultūrvēsturiskas. Tā
piemēram Latvīši rakstniecībā 6. lappusē minētas pseu-
domitoloģiskās parādības - seno Latvīši virspriete-
ris (krīvis) un tā palīgi vaideloti. Ir minētas arī Ci-
mermanim. Tāpat abiem minēts 1561. g., kad Got.
Kethers ticis par ordeņa mestru un līcis bapņicas
un skolas iecelt; abiem ir minēts arī 1614. g. Rīgas
landtāgs u.c. Tāpat literāros faktus Diriks no sava
priekšgājēja Cimermana tomēr nav ņēmis, bet no
R.N. Alqu. Lex. un Napf. Chronol. Consp. kā jaunākiem un
pilnīgākiem avotiem. Uf to arī rāda dažs laba nesat-
skaņa ar Cimermani, bet tas kā ar pēdējiem. Tā
piem. Cimermanis par Vademeccum'a pirmo ižuātesāmas
gadu min 1636., bet Diriks 1631., kā tas ir Chr. Consp.
Arī biografiskie dati saskan vairāk ar R.N. Alqu.
Lex. datiem ~~vēlā~~ ar Cimermana dotajiem. Tas norāda,
ka avotā izmantotā Diriks bijis rūpīgs. Gadās
arī dažas kļūdas. Tā, piem. pēc ^{Dr. M.} Neredzīgais Indriķis zan-
dējis acu gaismu masalās (taim bakās!), Hugenbergers
studējis Tērbatā (pēc R.N. Alqu. Lex. Jēhā!); bet te jā-

28. Latvīši laupī dziesmas un zīģes, Jelgavā 1844.

piezīmē, ka mēs jau no Driķa latviešu rakstniecības infor-
mācijas materiālu neņemsim, bet aizvien ērti pie pašiem
avotiem, no kā viņš pats ir smēlies; tāpēc viņo uzturēšana
konkrēti nav nozīmīga.

b) Chronoloģiskā pielija.

Līdz ar informācijas faktu materiālu Driķis no iepriek-
šējā laikmeta pārmanto arī chronoloģisko pieliju, kas
tur parādījās galvenokārt Cimermana un Napjerska darbos.
Šās pielijas pamatā ir chronoloģiskais faktu sakārtojuma princips,
tomēr pēc tā veidotais paņēmieni Cimermanim un Napjerskim
katram savs. Pēdējam centrā ņemts literārais darbs, tāpēc
viņš savā Chr. Cosp. dod vairākus vai maņākus komentētus,
chronoloģiskā secībā salikti darbu saraksti. Cimermanim,
kam centrā autors, šāds paņēmieni neder. Viņš savā
literatūras vēsturē visu apskatāmo laikmeta iedalā perio-
dos, periodu sākumā dod vispārīgu laikmeta raksturoju-
mu, neapņēdam literāro parādību eilveidisku sarakstu ar laik-
meta notikumiem; pēc tam chronoloģiskā secībā apskata šīs
laikmeta atsevišķus autorus, papriekš dodot biogrāfiskas
ziņas bez saraksta ar apskatāmiem darbiem, aiz tām bibli-
ogrāfiskās, pēdējās atkal chronoloģiskā secībā. Tādā kārtā vi-
ņa paņēmieni ir it kā divkārtā chronoloģija - autoru un
darbu. Perioda beigās aiz atsevišķu autoru apskates tiek
dots valodas vai dzijas paraugs. Pēc tam līdzīgi kārti-
bā apskata nākošo periodu. Driķis sev izvēles Cimermana
paņēmieni. Arī viņš laikmeta iedalā periodos, katra perioda
sākumā dod laikmeta raksturojumu, kam tāpat kā

Cinemas darbā, ar laikmeta literārajām parādībēm nekāda cēloniska sakara nav, tālāk apskata autorus pēc kārtas atsevišķi, chronoloģiskā secībā u. t. t. Tomēr Dīriķis pie tēviem nepaliek, bet sarakstā ar savu praktisko uztverumu, izdara šai parādību pārveidojumus un papildinājumus. Tos var ielikt 3 punktos. Pirmkārt, poētiski Cinemamam, kas mēģinājis minēt visus autorus, kas vien kaut ko latviski valodā ufrakstījuši, Dīriķis piemin tikai "tos labākos", pie tam atsevišķi aplūko tikai vēl no "tiem labākiem" labākos. Tā tad viņš lietojis izlases principu. Otrkārt, laikmeta apskata beigās, pirmās sāk apskatīt atsevišķos autorus apskatīt atsevišķi, viņš sniedz sistematisku attiecīgajā periodā iznākušo labāko grāmatu sarakstu, sarakstot to pa specialitātiem. 3) Cinemamam, kā jau teikts, laikmeta beigās informācijai sniedz valodes vai dzijas paraugus; Dīriķis šo paraugu principu pārnes uz atsevišķu autoru, paraugu skaitu paplašinādams, to pārveidojams Cin. paraugu par lasāmvielu. Ar to Dīriķis praktiski dod mūsu pirmās elementārijas paraugu, kaut gan teorētiski tāda ir jau Cinemamam literatūrvēsture.

Kas tad ir pamats ar šiem jauninājumiem un papildinājumiem? - Grāmatu tiek vairāk piemērota praktiskai lietošanai: uz izlases principa pameta tajā ir pītas tikai par vērtīgo darbu autoriem; pēc sistematizācijas laikmeta grāmatu sarakstiem ir vieglāk orientēties par iznākušām grāmatām, bet ar palielinātu paraugu skaitu grāmatu šis padarīta diezgan lasīšanai.

c) Valodas grāmata.

Sakarā ar informāciju no iepriekšējā laikmeta Dri-
vīis pārņemto arī valodas grāmatu. Valodas pētījānu
mums aizsāk vācu gaidsgrāmatu, apskatām latviešu
draudzes, vēlāk turpinādam: jau arī tīri zinātni-
kānu interesēm. Arī Cimermanis tai nepaļauj gāzēt. Viņš sa-
vē Versuch 1. un 2. §§ miedz ziņas par latviešu valo-
du savā laika zinātniskajā apzaimojumā: tā esot
rada ar vācu, poļu, un liešu valodu. Arī Dri^{L. r. g.}vicinā-
lijā arī pieminē vārds, ir nodala "No latviešu valodas",
kur viņš latviešu sarādo ar liešiem, šmudiem un po-
šiem un pastāsta, kā latviešu valoda esot šlūsā.

Tā ir tā pati Cimermana valodas grāmata, tikai ar
jaunākiem uzrakstiem. Interesanti šeit pieminēt, ka šāds
paņēmiens - literāturās vēstures ievadā sniegt arī
valodnieciskas datus ir vēl vienai otrai mūsu suolu
literāturvēsturei un pat lielajai prof. L. Bēzins
redigētajai Latviešu literāturās vēsturei.

Tomēr arī valodas grāmatā Dri^{L. r. g.}vicinā
tāp, bet spes, vācietu soli uz priekšu, prot: viņš daļ-
darbā^{sāk} no valodas viedokļa vērtēt; bet par to būs
runa turpmāk.

2) Ko Dīriķis informācijā ņēms no jauna.

a) Statistiskā pieeja.

Bez jau minētajiem jauninājumiem hronoloģiskajā pieejā Dīriķis informācijā ņēms arī ar ko pavisam jaunu. No vienas puses tā ir statistiskā pieeja.

Tā parādās vispirms tādā veidā, ka viņš garīgo dziesmu autoru, kuru dziesmas nav atbēršis, iznākušās, bet ievietotas dziesmu grāmatā, uzrāda aptuveni dziesmu kopskaitu. Tā, piem., Firekeram esot ap 120 dziesmu, Dīcam ap 170, Bīnemanim vairāk ^{par} 100 u.t.t. Otrkārt šāva veida statistika ir arī tā (pie tam tas ir vērtīgāks elements, ko Dīriķis informācijā ņēms no šīs), ka viņš uzrāda, kuru autoru viņa laikā vairāk lasa, kuru mazāk vai kurš pavisam aizmirst. Tā par Dīcu viņš atpē, ka viņš angļos godā cēlis ar savām dziesmām, kuru pavisam līdz 170 esot un kas līdz šo baltdien dziedātas topat. Par Firekeru: „Kujam latviešam, lai turas pie kādas dziesmu grāmatas grīb, nav papīstamas tās ar tiem bokstākiem C.F. apfēmētās dziesmas.” Par Bīneman un Bīnemanu tādu pieminēšanu nav. Par Veco Stenderu: „Ziņš tagad pēc 70 gadiem vēl daudzi no veca Stendera grāmatu atokan ļaunās mūtē.” Par citiem Stendera laik-

metā tādā ziņā nav, bet par šūnu ir teikts, ka
ar viņa nāvi ir viņa rausti esot aizmisissti.

No 4. perioda minama piezīme par Lundbergu:

"Tomēr daži no viņa rakstiem, īpaši stāsti, tape
savā laikā labprāt un dandy lasīti." Inter-
santākā un vērtīgākā ir šai tīrā piezīme par
Leitānu: "Ar vislielāku prieku tape no lasītājiem
tie vācu valodā no Šmita sarakstīti stāsti uz-
ņemti." (No šīs piezīmes varam spriest par tālai-
ka lasītāju sentimentālo gaumi!). - Ja arī šais
piemēros pati statistika tīrā veidā neparādās, to-
mēr statistiskā pieeja te droši konstatējama.

Besīdot statistika tīrā veidā ir raksti Latviesū
r. 1860. gada. Mē. 1861. g. 23. nr. Dīriķis te uzrāda, lai-
kam pēc Napj. Chron. Comp., jauniznākušo un pār-
drukāto grāmatu kceitu 16., 17., 18. un 19. g. s. un
arī lasītāju skaitu pie mums un citur, ap-
lēšot arī, cik arīšu iznāc uz miljonu iedzīvo-
tāju.

Beigās tomēr jāpiezīmē, ka statistiskā pieeja Dīri-
ķim paliek tīrās informācijas robežās, kā palīg-
metodi literāro parādību iekaidrošanai vai vē-
tēšanai viņi to nelieto.

b) Ziņas par tautas dzīvi.

No otras puses kā jauns moments informācijā
atzīmējams tas, ka Dīriķis savā Latviesū raust-

niecība sniedz ziņas par tautas dzeju. Šī pierēsā-
nās tautas dzejai nav nekā jauns, vispārīgi
ņemot; Vakarēropā to jau bija gaismā cēlis Herders;
no turienes atnāyas jau bija nonākušas arī līdz
mums: 1807. un 1808. g. iznāca pirmie latviešu tautas
dziesmu rīcījumi Bergmāya un Vārs kopojū-
mā, 1844 g. Bitners izdod Latviešu launžu dzies-
mas un ziņdes; arī latviešu paš. tām bija pē-
vērsušies jau pirms Driķa: 1855. g. Valdemārs šē-
jenes vācu žurnālā Inland ufaicisā vākt tau-
tas ^{tradīcijas} dziesmas, 1860. g. S. d. p. s. kultūrcā ir fraizgri-
tes visai nopietnais rauds par mūsu tautas
dziesmām, kas arī iznāc uļjā pirms Driķa Lat-
viešu rakstniecības. Driķa nopelns ir tāds, ka
viņš pirmais tautas dzeju pieminējis literatūr-
vēsturē.^{39.} Viņš par to sniedz ziņas savā Lat-
viešu rakstniecības nodalē No latviešu valodas,
nosaukdamus to par „vecu laiku gara angļiem“
un dalīdamus parunās, pasākās un dziesmās.
Viņš tai pieiet, kā jau agrāk teikts, no viedok-
ļa, ko mūsleiku terminoloģijā varētu apzīmēt par
falularistisku. 1860. g. Latv. Av. 1. nr. Bitners žurnāls par pa-

39. Kā soli uz priekšu no Cimermāya to atpēt arī Zeifels. Latviešu
rakstniecības vēsture, Jēgiltiba 1909.

redzamu jauna tautas dziesmu krājuma izdošanu. Dzirki, at-
 žinēdams šo ziņu savā rakstā L. s. 1860. g., M. V. 1861. g. 23. numurā
 raksta: „No tautas dziesmiņām mēs mācāmies veikt laiku ļausi dzi-
 vi, iepazīs, valodu un visu visu būtāmi pazīt. Tādēļ būtu jālūdz,
 ka pie šā jauna krājuma salasīšanas netiktu tik daudz dzies-
 miņu ucināts, kā pie pirmā, kur trešā daļa tika atnesta vi-
 raiok tādēļ vien, ka viņas vāciski un varētu rīkt. Mācīties
 vīriem, kas tautas dziesmiņas zinātības dēļ lasa, viņas
 nekad nebūs rieģas, - diezāk nepilnīgā krājumā - un
 nemācīto vāciski viņas nekad nelasīs. Latviešu viņas arī
 nekādi nedrīkst nerak, jo viņi tās prot jau no galvas un par
 velti vaudz vētērē, viņas pirdami.” Tā uz tautas dzies-
 mu rangā kā uz avotu, no kura zinātnieki var smelt ziņas par tau-
 tas dziesmiņu, ierāžu u. t. t. Tā ir folklorista pieeja. - Latviešu rakst-
 nicībā ir ko parunāt un dziesmu parangi, pēdējās visos samē-
 lējamās minētajā Bitners krājumā. Interesanti, ka Dzirki tā-
 pat kā Bitners, min vīri, no kurienes dziesmas nākusi. Pie dzies-
 mām ir arī šādas tādas piezīmes: par dziesmotājiem, dziesmotā-
 ņas veidiem (Bijgē, ligo, gavilē), par saturu, kas starpātn kon-
 statē, ka latvieši esot paši „itī ipmīdānes un izpobānes”
 stipri, kas māli atvaunot viņu dziesmās. Ar šās piezīmes
 savs pamatos nākušas no Bitnera minēto krājuma piezīmēm.
 Tā tad attiecē uz tautas dziesmu Dzirki nozīmējis visvairāk to,
 ka viņš pirmāis to pieminējis literātur vēsturē.

Noslēdzot šo nodaļu par informāciju, jākonstatē, ka Dzirki,
 iziedams no iepriekšējā laikmeta sasniegumiem (informā-
 tu materiāls un chronoloģ. pieeja), aug tīm pāri. Sākas
 ar sava laika vajadzībām un tendencēm viņš informācija gan
 papildina vecos, gan cīver jaunus elementus (statist. pieeja, ziņas
 par tautas dziesmu).

B. Iztirzājums.

Pārejot tagad pie iztirzājuma, vispirms jāievēro, ka tajā, tāpat kā vērtējumā, pētnieks kādam literāram faktam var pieiet no divi viedokļiem: kritiskā un vēsturiskā. Vienā gadījumā viņš to mēģinās tvērt tā eksistences aspektā - kā esošu faktu, un tad varēsīm runāt par kritisko iztirzājumu resp. vērtējumu, otrs viņš to tvērs tā tapšanas aspektā, mēģinot saprast un izskaidrot, kādu cēloni, sekas vai arī kādu seku cēloni tas ir. Šai gadījumā būs jārunā par vēsturisko iztirzājumu.

Viena kāda autora darbā šie viedokļi var parādīties viens vai otrs atsevišķi, bet tie var parādīties arī abi kopā.

Pirmis Latv. rakstniecības priekšvārds, solidamies rakstniekus un viņu darbus "izmeklēt" un "izšķīst", gan būs domājies dot kritisko iztirzājumu, tomēr Latv. rakstniecībā pāris vietās parādās arī tiri vēsturiska rakstura iztirzājums.

Viena tāda vieta ir 6./7. lappusē, pirmā perioda laikmeta apskatā, kur viņš izskaidro iepriekšējās nodaļas beigās izteikto spriedumu, kas ir: "No šā laika, ar Lutera draudzes plēšanu, sākas ir latviešu rakstniecība." Viņa izskaidrojums šāds:

"Sešpadsmitā gadusimtgā iestāšanās luterā draudzes mācītāji, gādādami par savas jaunās draudzes izplēšanos starp latviešiem, sācē ar viņu valodu pūlēties. ...valoda bij no tautas bērniem jānoklausās un ar vācu bostabiem uz papīra jāliet. Uz tādu rīzi taze vispirms tādās grāmatas sastādītas, kas vajadzīgas bij baznīcās pie dievkalpošanas, un starīgāja starp mācītājiem un arstos pa rocu rokām, un nar būnams, ka vietām dažu reizi ne mācītāji/ne draudze no priekšā lasītā ko saprātē." Tē ir izskaidrotas 3 latviešu literāturas parādības: 1) rakstu sākšanās, kas motivēta ar luterātibas izplatīšanos pie mums; 2) kāpēc mūsu pirmie raksti bijusi tikai garoga saturs - tos radījuši mācītāji, lai varētu izpildīt latviešu draudzes reliģiozās ceremonijas; 3) kāpēc pirmie raksti bijusi tik klūdaini - tos uzrakstījuši un pēc tam rakstos pārskaidrāmi apkārt laidusi mācītāji sveitautietē. Šeit nenoliedzami literāras parādības ir izskaidrotas ar kultūreētiskā riskajām. Šai līdzīga vēl otra vieta: Stendro periāda ievadē Dinkis norāda, ka vēl šai peri-

odā esot garīgi raksti radusies, un izskaidro to tā:
citādi tas arī nemaz nevarot būt, jo rakstu apgādā-
tāji esot un varot būt tikai mīcītāji. Šās pāris
vēstas rāda, ka Dirikis spējis nojaust literāro pa-
rādību cēlonisko sakaru ar sava laika kultūras
parādībām, bet viņš to nav ^{vēl} spējis apņemt. Viņa
vēsturiskajai pieļai mainētajās vietās nav principāla
rakstura, tā te parādās kā tīri neapņemtās praktiskās
uztveres izpaudums.

Vairāk ^{vēl} ~~ka~~ vēsturiskā Dirikis literatūras apceres darbā
ir kritisks iztirzājums. Lielāko tieši tas parādās
tā subjektīvā pētījuma veidā. Piem., par Baumbachu
viņš saka: "Viņa dziesmas skaitās pie tam labākām
no tā laika, tomēr trūkst viņam tas spēks, kādu mēs pi-
veca Stendera apbrīnojam." Šeit viņš ir iējūts viena
un otra dzejnieka darbos, vienos izjūts lielāku "gēmi", otru
mazāku, ko tad viņš mēģina pateikt arī lasītājam. Tā
dara iējūtas kritiskis, kāds pa daļai ir arī Dirikis. Gadās
tomēr Latviesu ierastniecībā arī vietās, kur viņš iztirzā-
jumā ir diezgan objektīvs. Viņa tāda ir Vecā Stendera
aplūkojumā; tur viņš atrod, ka Vecajam Stenderam esot
skaidra un loxana valoda un izskaidro sō parādību,
pamatotamies uz biografiskajiem faktiem: Stenders esot

daudz ar labrītiņu „apstaigājies”, viņu darīšanās un
ierafās nokatīdamies, viņu valodā un dziesmās noklan-
sīdamies.³⁰ Visumā varam teikt, ka iztirpājumus ir objek-
tīvās 4. periodā un plašāks tais gadījums, kur Dirīkis
apskata labrīzi autorus.

Beidzot jākonstatē svarīgs fakts: autoru un viņu darbu
ipkaidrošanā Dirīkis ir lietojis salīdzināšanas paņēmienus,
pie tam diezgan plašos apmēros un dažkārt ar diezgan
labām sekām. Aplūkosim dažus piemērus. Par Dinsberģi, to
salīdzinādams ar Liventālu, viņš raksta: „Viņa dziesmā ir
tā pate kārs, veidība un bagātība, kādu mēs Li-
ventāla dziesmās atrodam. Tāpēc starp viņu ir starpība.

No Liventāla var sacīt, ka viņš vairāk ar tirdi ir rak-
stījis, no Dinsberģa, ka vairāk ar prātu; Liventāla dzies-
mas ir gaužas, Dinsberģa - lustīgas un vieglas; tādēļ, iet
arī Liventāla dziesmas vairāk pie tirds, Dinsberģa tupe-
tim kāvē vairāk prātu.” Viņš šeit, kā redzām, vispirms ir
konstatējis divu dzejnieku darbos kopējās īpašības, lai uz
to fona parādītos kāidri atšķirīgās. Tā ir viena viņa
paņēmiena iefme. Otra: viņš ir izvēlējis divus tādu dzej-
niekus, kuri vis būtiskākās pazīmes ir pretījas, lai tās
būtu asāk saskatāmas. Šādā veidā lietots salīdzinā-

30. Šai gadījumā gan Dirīkis ir atreferējis cimeruņa attiecīgo vietu.

juma panēmies ir pareizs un auglīgs. Kādi tad šai gadījumā ir Dīriņa rezultāti? ... Līvontāla dziesmas ir vairāk pie sirds, Dinsberģa turpretim kāvē vairāk prātā." To pašu domu izpaukt mūsdienu terminos, atklāsies, ka Līvontāla dziesā ir pārdrošums, Dinsberģa dziesmā nav. Un tās ir šīs dziejnieku, kā viena, tā otra individuālās iezīmes. Par Dinsberģi no kritikas viedokļa arī nekas vairāk nav sakāms.^{31.} Līvontālu viņš vēl salīdzina ar Veco Stenderu atzīdams, ka abu dziesā ir kāds nolūks attiecībā uz latviešiem, bet ka katram tas ir savāds, proti: "Stenders lietoja latviešus caur lustīgām rakstiem uz lasītājam dzīvi, Līvontāls lasītājus caur gaumīgu rakstiem uz zēlsirdību un labdarīgam skubināt, jeb viņš sirdis tīrītu pret negatīvu un mūšiem maldināt." Šeit vērojama it kā zināma nolūku atšķirība: Stenderam tie ir raucoti, Līvontālam morāliski. Salīdzinājums, gan ne tik labi izdevies, konstatējams vēl vairāku citu autoru operatīvajā, piem. Lannica, Sūlca, Ageluta, Baumbeche u.c. Beigās tomēr jāatzīst, ka šīs panēmies Dīriņi līdz objektīvai metodei nav izveidojis, jo, to praktiski izvedot, viņš balstās uz tās pašas subjektīvās iejūtas salīdzināmo autoru darbos.

31. Šai sakarā jāatzīmē, ka Bičolis, raksturojot par Dinsberģi L. Bērtņa rediģētajā Latviešu literatūras vēstūrē, šo Dinsberģa dziesmu individuālo iezīmi nav spējis saskatīt. Unār, salīdzinot Dīriņa un ~~un~~ Bičola rakstus par Dinsberģi, izkautā, ka informācijas materiāla plašums ziņā Bičolis Dīriņi pārspējis, bet Dinsberģa dziesmu saprast un izkautot, pat ne vērtēt - ne kritiski, ne vērtīgi - viņš nav mēģinājis, kā mēs ar Dinsb. vērtējumu Dīriņa rakstā varam pierādīt apmierinātības.

C. Vērtējums.

Vairāk ~~ka~~ ^{vērtē} iztirzājuma ir vērtējuma elements, pie tam vairāk kritiskā ~~ka~~ ^{vērtē} vēsturiskā. Pēdējais turklāt pa lielākai daļai ir neties. Tiek konstatēta kādas parādības ietekmes, arī augstākā sasnieguma moments, tomēr nevienā gadījumā tas netiek speciāli par vērtību kvalificēts. Atzīmējams vēl, ka vēsturiskajam vērtējumam tendence uz grāmatlīdības beigām samazināties, 4. periodā ~~pat~~ ^{tas} pavisam nav, kas ir saprotams, jo ^{4. per.} nav vairs tik daudz sākuma momentu, tāpat nav nevienas izcilas personas, kuriem būtu viegli konstatēt par sasniegumu kalugah vai ietekmētāju. - Kā jau teikts, daudz plašāka ir kritiskā vērtēšana. Tā aizsākas 2. periodā, kur tā vēl pilnīgi subjektīva, augstēdera ~~par~~ un vispārīgi sasniegt brīvības periodā, kur tā jau parādās diezgan objektīvā veidā. Beidzot Latvīši rakstos 1860. g. tiek doti vērtēšanas principi.

Vērtējuma kritiskie principi.

a) Filoloģiskais.

Vispirms jākonstatē, ka Dzirkiņi maksimāli darbiem ir piegājis no valodas viedokļa. Gandrīz vai par katru autora valodu viņi kaut ko piebilst un ne tikai piebilst, bet no valodas viedokļa arī vērtē. Aplūkosim dažus raksturiskā-

kākos piemērus. Par Liventālu Dīriki saka: „Liventāls
ir tas labākais latviešu dziesminieks, labākais pēc vo-
lodes, pēc rīvēšanas, domu izlikšanas.” Par Vitiņu: „Viņa
dažādiem rakstiem, īpaši dziesmām un ziņģēlēm.....
ir liels skaits, bet trūkst tā skaidra un bagāta vo-
lode, kādu mēs no latviešu gan varētu gaidīt.” Šēn-
berģim viņš saskata divas „vainas”, un tā viena ir,
ka „valodā ir bieži vainas atromānas”. Šēnberģi un
Vitiņu viņš tik augstu nevērtē, kā Dīriņš, Leitāns,
Liventāls, kam visiem viņš konstatē labu valodu.
Ja un Dīriņš Šēnberģa un citu valodā atrod „vainas”,
tad skaidrs, ka viņš tos pēc valodes pareizības
vērtējis. Nezināms paliek, kādas ir viņa prasības no pa-
reizas valodes. Jāteik: vai bez valodes pareizības viņam
ir arī vēl kādi citi filoloģiskie principi? Pārākai
filoloģiskais ietīpīgums ir par Veco Stenderu: „Nevis-
kam priekš viņa vēl nebija velies šo valodu tā val-
dīt, viņā tik daudz bagātības un spēka, krājas un
jaukuma rādīt, kā viņam...” un „... valoda ir visur
skaidra, izliktana lēti saprotama un dziesmas viegli
un jauki lasāmas.” Šeit it kā varam konstatēt vo-
lodes skaidrības /„valoda ir visur skaidra”/, notiktības
/izliktana ir lēti saprotama/ un bagātības /„tundamf ba-
gātības”/ principus. Tās būtu apmēram tās pašas prasības,
kādam mēs tagad pieejam labai dzijas valodai, to-

mēr vairāk jātic, ka Dīriķim tā ir nejausība. Nevaram vienīgi jāubūt, ka pietrs ir no valodas parizības viedokļa, un ar to mums pietiek, lai konstatētu, ka Dīriķis vērtējamā lietojis filoloģisko pieeju. Ar to Dīriķis rācis, iedzeto valodas kopšanas līniju, kas, tautas atmosfēras laikmetā, kad to pāryem latvieši, piedzīvo spēcīgu upplaukumu, varbūt laikmeta ietekmēt, ienes literatūras kritiskajā vērtēšanā.

Nevar būt

6) Formāli aistētiskais.

Pāris vietās Dīriķa darbā konstatējama arī formāli aistētiskā pieeja tās vienības principa aspektā. Tā par Liventāla dziesmām viņš raksta: "... ik katra dziesma ir apala - labi izdomāta, salabota, nokandēta." Par Šēnberga dziesmām viņš raksta: "Otra vaina (pirmtā bija slihta valoda) ir, ka viņš nezin istā laikā beigt. Daudzās no viņa dziesmām ir tik daudz un dažādu domu, ka viņas 2 jeb 3 dziesmās labi izšķīst varēt; viņām nav tā apaluma, kas dziesmas patīkamas dara. Tādēļ no Šēnberga var teikt, ka viņš vairāk rīnētājs ir ne kā dziedātājs, vairāk rakstītājs ne kā rakstnieks." Nevaram zinēt, vai "domas" šeit nozīmē fābulu vai ideju, bet skaidrs ir tas, ka kāda autora mākslas darbos šeit tiek konstatēts "domas" (=fābula, ideja?) vienības trūkums.

Prasība, lai dzejā (drāmā) būtu ievēroti vienības prin-
cips, mums ņemta no Aristotēļa Poētikas. ~~Man~~ At-
kal paliek neīpašs, vai Dīriķis ar šo principu ir
iepazīnis skolā (seminārā, institūtā), vai mums ir da-
rīšana ar pilnīgi subjektīvu izjūtu pamatotu vēs-
tējumu. Jāapmierinās ar faktu konstatējumu.

Formāli aistētiskā pieeja parādās vēl šīs tur aiz-
rādījumos uz "rīnēti" / "atkrayem") un sloiski vai-
rajā mēģinājumā ietīngat Dinsberga "Pridi un Trū-
ti", bet tajos ir pārāk daudz subjektīva elementa,
tā ka tie nav nopietni ņemami.

c) Pāidagogiskais.

Par Dīriķa vērtēšanas galveniem principiem, ar ko viņš
daiļdarbiem piegājis apjūnīgi, jāatpazīt pāidagogiskie.
Tos viņš pat ugrāda L.r. 1860., runādams par to, kādai
dzejai vajag būt. M.V. 1861.g. 52. numurā viņš raksta: "Tā pir-
mā lieta, ko mēs stāstā^{32.} meklējam/ir, ka viņš būtu
jauki lasāms, jo viņa liktenis ir starp rakstiem to pašu
vietu ieņem, kādu spēles un smiekl. starp rūpes stū-
dām ieņem. Bet tā kā arī spēlēm un jociem vajag būt
ar ziņu un ar godu, tā pat arī stāstiem, tik tad viņi
ir derīgi laika kavēšanai. Turklāt stāstu^{32.} rakstītajam

32. ar ~~dzejā~~ ^{liriskā}, kā rāda Līventiāla apskats.

| ū

nekad nevajag aizmirst, ka cilvēkam gēd visur un
 iz visām lietām mācību smelt, ir iz tādām, kas viņam mie-
 dzamas dēļ laika parādīšanos. Un tā tad, ir sarakst, labam
 stāstam vajag būt jaunam, godīgam un pamācīdamam.⁹

Kā redzams, pārdagogiķo noteikumu (2) ir vairāk kā aus-
 tētisko (1 - stāstam jābūt jaunam), pie kam pēdējie tiek pakārtoti
 pārdagogiķoajam principam: stāstam jābūt jauni lasāmajam
 tātē, ka ar to tad varēs lietderīgi aizpildīt atpūtas mirkļus.

Tai pašā III. 52. numurā ir arī ļoti raksturīgs piemērs,
 ko šīriki no šāda viedokļa vērtē; ir vērts to atpazīt. Re-

cepēdamus F. Dausis tulkojis stāstu Cēls uz laimi jeb:

skunstē bagātams tekst, viņš saka: „Tā ir grāmata, ko ve-
 lami saviem bērniem varētu līdzīgi dot uz dzīves ceļā
 līdz ar dziesmu grāmatu un biblii. Viņi tiek mācīti, ka
 cilvēks pie bagātības var tikt, ne ar daudzām pasaules
 gudrošanām, viltu un nīķiem vien, bet arī ar godīgu, ap-
 domīgu dzīvošanu, un tādēļ varu droši teikt, ka tas, kas
 šāds mācīšanas vērsis liks, arī tiešām laimes ceļā stā-
 gās un bagāts tiks.“ Parņemiens, kā redzams, ļoti vienkāršs:

jākonstatē tikai, vai daiļdarba saturs atklājas pai-
 dāgāģiķas vērtības un atkarī¹⁶ no H¹⁶ jēpasana, vai
 daiļdarbs labs vai slikts. Latvīzi rakstīvēībā no
 pārdagogiķiķā viedokļa ir vērtota biblii un līventāls.

Pa pēdējo šīriki saka, ka ik katrai viņa dzīsmā
 esot vesels un gārdis kodols iķiā, kas apdomīga la-

sītajā sindij un prātam varot dot spēcīgu barību. Ka
Driķis literatūrai piegājis apziņai no šāda pārdarītāja
vēdoles, izkaidrojams, piemērot, ar to, ka viņš pats pē-
izglītības bijis skolotājs. Bet kārt, Driķis ir liels Heu-
dera cieņotājs, kurš vārdā viņš nosauc pat veselu laimē-
tu. Pēdējais mākslas darba centrā bija morālā ideja viē-
kāšanās, labi saprotamas pamācības veidā; bet tās viņam
mākslas darbs bija „kristis, bet ar labu zīri”. Vēl Heubera
dailis principus Driķis paņēmis sev kritiskai vērtēšanai,
ar to itāvēdams tuvu t.s. veclatīviski virzienam tautas atn. l.
dzejā. Beidzot nevar noliegt, ka savas tiesas viņš ietekmējis
laimēta secularizācijas centieni: min. stāstu „Cēš un laimi”
viņš vērtē līdzīgi bibliē: un dziesmas grāmatāi tāpēc, ka tajā
lasītājs „... tiek mācīts, kā cilvēks pie bagātības var tikt...”
Zemes dziesmas centieni: tie parādās visai spilgti.

Minētajā stāsta „Cēš un laimi” vērtējumus ievērojams
vēl no cita vēdoles: tas rāda sentimentālisma augsto vil-
ni tautas atmodas laimēta. Šā stāsta varonis ir maigais,
ētiskais cilvēks, kas bez „nikiem” un viltus, bet godīgi un
apdomīgi dzīvo un uprā un beidzot tiek pie laimes.
Viņš ir rade Ričardsona varonim. Tādi paši spilgti senti-
mentāli ir Leitāna stāstu varonis, un Driķis pēdējo vērtē par
„labāko iesi nesimtiem radstiem,” kurš radstus visvairāk
lasot, sevišķi „tas vācu valodā no Jānīda sarakstītos.” Pē-
dējā, piem. Grāfa lielmāte Genovera, Kara lielskungs Eistakius,
ir pazīstami par sevišķi sentimentāliem. Kā redzam senti-
mentālisms ir tie spēcīgi, ka spējās iesi pat vērtēšanā.

IV. Kā Dīriķis piegājis savam laikam.

Paraudzīsi mies vēl, kā Dīriķis piegājis savam laikam. 1853. g. iznāk Valdemāra 300 stāsti, 1856. g. Alunāna Džiesmiņas, tai pašā gadā gaitas sāk Mājas Viests; 1860. g. iznāk Sētas, dabas, pasaulis 3. pirmās burtnīcas. Šie ir ietpaidīgākie laikmeta centieni poudēji: Valdemārs ar tautiskajiem radījumiem, Alunāns ar cīņas dzeju un ķeru pret valodas kropotājiem un „vacinātājiem“, Alunāns un Barons ar naidīgo nostāju pret kungiem un mācītājiem (Alun. Lidaka, Barona raksts par Jārkām). Dīriķis minētos darbus min vienīgi Latviešu rakstniecības 4. perioda grāmatu apskaitījumā, kur tie pilnīgi papild citu grāmatu starpā. Vienīgi Mājas Viests viņš piemin speciāli, Lētānu apskatot, kā pēdējais sevišķi nopelnis. Tautiskās cīņas, kā to gaida K. Egle³³ un Zeiferts³⁴, Dīriķis Latviešu rakstniecībā tiešām neparādās. Tāpat Egle³⁵, ka Dīriķa darbs ir bāls, tai pils par Cimermana. Maņas atkājas no Alunāna valodas ķeriem ir recenzija par H. Kavala „Dieva radījumiem pasaulē“, kur viņš tam diemžam asi uzbrūk par nepareizu valodu un izteiksmi. Tāpat kaut kādes atkājas no tautiskā laikmeta nostājas izmantošas recenzijā par S. J. p. M. V. 1861. g. 49. numurā. Dīriķis tur rakst: „Cien. G. Alunāna ķeris ir šās grāmatas ar to slavējamu apņemšanos pasaulē laidis, lai latvieši, savus tumības ceļus atitādami, pie

33. Latviešu literatūras vēsture. Latviešu literatūras vēsture I.

34. Latviešu rakstniecības vēsture. Izglītība, 1909.

35. Nr. 33.

gaismas nāktu un dzītos savu prātu vairat." Tam seks
cītāt no Alunāna raksta, kur teikts, ka ļaudis moroties, bet
vairuļi bijuši un paliekot, jo viņi nesot pasaulē gudrības
īemantojuši, nesot prātī apgaismojuši, tāpēc viņiem nesot
Dieva vērtības. Luīzānes no kanceles vien nelišgot. Šeit tā-
pat kā stāsta šelš un Čaimi vērtējumā parādās laik-
meta sekularizācijas centieni, tamēr tautisko cīņu nav. Bet
atminētiniem Dīriķis praktisko gudrību: par tautas po-
litiskajiem centieniem nerunāt. Viņš bija pārāk uzmanīgs,
lai savā Latviešu rakstniecībā iestu tautiskās cīņas. Ka
viņš sava laika centienus un vajadzības sapratis, rā-
da pati Latviešu rakstniecība ar savu existenci.
Sava laika dzeju Dīriķis tomēr nav sapratis, nedz ar
spēji novērtēt. Tā par Alunānu, ko mūsdienām kritiķi
upkata par latviešu mākslas dzejas rīto nodibinātāju,^{36.}
Dīriķis pieņēma, ka S. d. p. 3. burtuā Alunāna kungs ar
savām ziņģēm nekādi netiekot līdz nerūmētiem rakstiem.
Par Džiesmiņām vispār nekas nav teikts, tās ir tikai
reģistrētas laikmeta apskatā. Pamats jādai Dīriķis
nostājai gan laikam būs meklējams viņa paidagō-
ģiskajā pieejā dzejai. Alunāna dzejolis nav tāda „re-
sela un gārda kodola” iekšā, kādu kāro Dīriķis, bet
Alunāna dzejas aistētiskās formālos meklējumus viņš
vēl nespēj par vērtību uzņemt. Un beidzot —
savu laiku jau arvien ir vīgūtāk novērtēt.

36. Teodors Zeiferts saka: „Alunāns pirmais rada latviešu
mākslas dzeju, kam paliekama vērtība, tāda pat, kā
daudz vecākajās tautas džiesmās.” Latviešu rakstniec.
vēsture II. 1930, 78. pp.

V. Uz kāda pamata Āriks Latviesi rakstniecību varam atzīt par literatūrvēsturi.

No literatūrvēsturnieka taqad tiek prasīts, lai viņš izskaidro literārās parādības to cēlonības un sexu aspektā, lai atrod tām sākumu, izseko attīstību, lai ugrāda tām sakaru ar sava laika kultūrdzīves parādībām. Pieļojot ar šādām mūsu laika prasībām Ārikiem, par literatūrvēsturnieku viņu nevarēs atzīt. Pāris vēsturiskā iztirzājuma vietas viņa Latviesi rakstniecībā rāda gan viņa spējas uztvert parādību cēlonisko sakaru, bet nerāda apziāt principiālu vēsturisku pieeju. Tāpat nejamšis literāro parādību sākuma momenta, augstākā sasnieguma, un ietekmes konstatējumi vēl nerāda principiāli vēsturisku vērtējumu. Ar šādām prasībām pieļojot, ar viņa Latv. n. nevarēsim atzīt par literatūrvēsturi. Tomēr tā rīkots būtu kļūda. Ar pašam Ārikiem un viņa Latv. rakstniecībai jāpieņem ^{no} vēsturiskā viedokļa - tā jānēģina tvert kā viena starppakāpe ^{mūsu} literatūrvēstures attīstības gaitā. Literatūrvēsture ņauj ^{no} literārām chronoloģijām, 18. g. s. literatūrvēsture ir vēl vienkāršā chronoloģiski sakārtota un vairāk vai mazāk dziļi aprakstītu literār^u ~~literāri~~ ^u ~~factu~~ ^{virzve.} 37.

Uz šās pakāpes stāv Cimermana literatūrvēstures mēģinājums. Nākošā pakāpe ir 19. g. s. s., kad chronoloģ. sakārtojums paliek, bet nāk klāt pašu ~~factu~~ ^u kritisks aperejums. 37.

Cēlonības principa šai pakāpē vēl nav. Āriks Latviesi

racionalitāte, atšķirdamās no Cimermaņa darba ar visai ierē-
rojāmu kritikas elementu, turpat šai otrai pakāpei: Lite-
rāturvēstures trešā pakāpe - īstā literatūrvēsture - savus
principus un uzdevumus ^{sax} noskaidrot tikai 19. g. s. vārds un ~~80~~
kojošās gados. ³⁸ Dirīža literatūrvēsturiskā darbs uvertijs 50-to
gadu beigās, tā ka droši ticams, ka jaunās vēsmas līdz vi-
ņam nevarēja nokārt. Vēsturiski no Dirīža un viņa Labričkū
racionalitāte nemez nevarau prasīt, lai tā saturētu mū-
su laika literatūrvēsturiskos principus. Mēs viņa Labr. r. par
literatūrvēsturi varam atgūt uz tā pamata, ka tās satur
sava laika literatūrvēstures elementus: hronoloģiskos lit.
faktus sakārtojuma principu un tam pievienoto
kritiku.

Dīriņa vieta mūsu literatūrvēsturiskā starpā.

Iziedams no iepriekšējā laika mēta sasniegumiem mūsu li-
teratūras pētīšanā - tirā informācijas elementu un chrono-
loģiskās pieejas - Dīriķis spēš 3 tolus uz priekšu:

1. Viņš, sniedzams ziņas par tāntās dzeju savā latviešu rakst-
niecībā, ievēd to pie citiem literatūras faktiem literatū-
vēsturiskā pētīšanas aploksā.
2. Cimermana tirā informācijai sniegtos dzejas paraugus,
pavairodamus oraitē, ^{un} padara par lasāmvielu, ar to dodams
drestomatijas paraugu. Zieferts par pašu gabenu Latv. r.
vērtību uzskata šos dzejas paraugus, kurus citur vairs ne-
varat atrast. Tā kā Zieferts šo momentu ir ievērojis, iepē-
jam, ka Dīriķis viņš šai ziņā ietekmējis. Lai nu kā, to-
mēr Dīriķis ar savu h. r. ir pirmais mūsu citu dresto-
matiju (Zieferts, Klaukšņa, Pociņs) rindā.
3. Pats ievērojamākais tomēr ir tas fakts, ka ar chrono-
loģisko pieeju un tai pievienoto kritikas elementu Dī-
riņa Latviešu rakstniecība nostājas mūsu trīs literatū-
vēsturiskā priekšgalā. Tās/cita arī citas sēdams/
neko jaunu vairs neienes, tikai papildina gan in-
formātro, gan kritisko elementu, pie kam pēdējo vai-
rāk kvantitatīvi nekā kvalitatīvi, vienā otrā gadī-
jumā (piem. par Dinsberģi, Šēnberģi, pat Liventālu) Dīriķi pat
nepārspēdamas.

Literatūra.

- L. Bēzina Literārā kritika, Latviešu liter. vēst. IV,
prof. L. Bēzina rīcībā, 1935. g.
- J. Bičola Ernsts Dinsberģis, Latv. lit. vēst. II, 1935. g.
- A. Deglava Latviešu attīstības solis, 1893. g.
- B. Dīriķa 1) Latviešu rakstniecība, 1860. g.;
2) Latviešu raksti 1860. g., Mājas Vēstis 1861. g.
3) Skaidrs vārds Baltijas Zemkopja redak-
torim, cien. Mathera kpm, Baltijas Vēstnesis
1876. g. 52. nr.
- K. Egles Latviešu literatūras vēsture, Latv. lit. vēst.
I, 1935. g.
- J. A. Jansona Literatūras zinātne (atsveinu, novik.), 1934. g.
- J. Kreičberga Atmiņas par Krišjāni Valdemāru, 1925. g.
- K. Kundziņa Krowalda Atis, 1905. g.
- J. Laubendaha Latviešu literatūras vēsture I, 1922. g.
- K. Lūņicka Neredzīgais Indriķis Dīve un dāmas, 1938. g.
- P. L-s (P. Lasis) Žurnālista atmiņas par B. Dīriķi, Latvijas
Vēstnesis 1925. g. 24. nr.
- Napiersky Chronologischer Causpect der lettischen Li-
teratur, 1831. g.
- Purins Klāva Bernhards, Jānis Dīriķis, Baltijas Vēstnesis
pirmais redaktors, Baltijas vēstnesis 25
gadu jubilejai par pieminu, 1893. g.
- Reese u. Napiersky Allgemeines Schriftsteller und Gelehrten
Lexikon 1827. - 1857.

Tetich Kurländische Kirchengeschichte, 1730. g.

Ž. Unāma Avīžniecības nodibināšanās un tautiskā
laikmeta avīžniecība, Lito. lit. vēst. II, 1935. g.

Kr. Valdovāra Kopoti raksti II, 1936. g.

Venskū Edvarta Vecais hofrāts, Austrums, 1892. g. X.

T. Zeifsta 1) Latviešu rakstniecības vēsture II, 2. p., 1930. g.

2) Latviešu rakstniecības vēstures, Zppolitika, 1909. g.

E. U. Zimmermann Versuch einer Geschichte der lettischen
Litwatur, 1812. g.